

*MASTER
NEGATIVE
NO. 91-80274-33*

MICROFILMED 1991

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES/NEW YORK

as part of the
“Foundations of Western Civilization Preservation Project”

Funded by the
NATIONAL ENDOWMENT FOR THE HUMANITIES

Reproductions may not be made without permission from
Columbia University Library

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright law of the United States -- Title 17, United States Code -- concerns the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material...

Columbia University Library reserves the right to refuse to accept a copy order if, in its judgement, fulfillment of the order would involve violation of the copyright law.

AUTHOR:

PFAFF, CARL

TITLE:

DE DIVERSIS MANIBUS

PLACE:

HEIDELBERGAE

DATE:

1883

Master Negative #

91-50274-33

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

87CO
DZ6

Pfaff, Carl,

De diversis manibus, quibus Ciceronis De republica libri in codice Vaticano correcti sunt, disputavit Carolus Pfaff... Heidelbergae, typis G. Mohri, 1883.

18 p. facsim. 28 $\frac{1}{2}$ cm.

"Beilage zum Jahresbericht des Heidelberger gymnasiums für das schuljahr 1882-83."

VOLUME OF PAMPHLETS

343673

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm

REDUCTION RATIO: 14x

IMAGE PLACEMENT: IA IIA IB IIB

DATE FILMED: 10.2.51

INITIALS V.W.D

FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

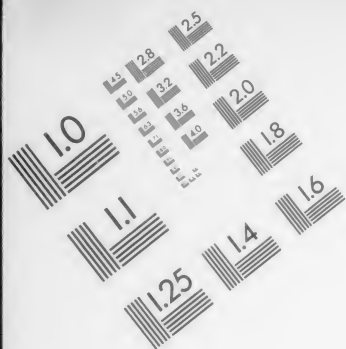
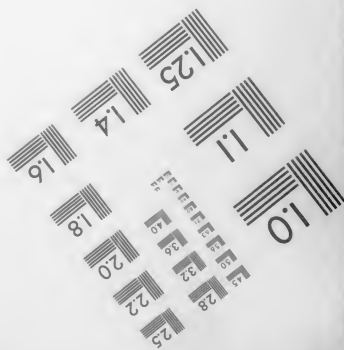
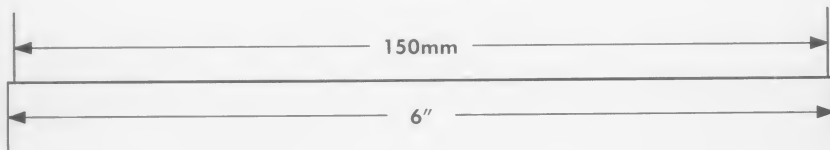
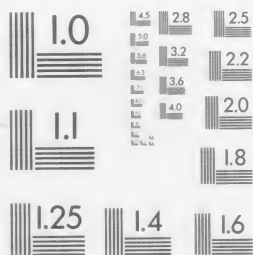
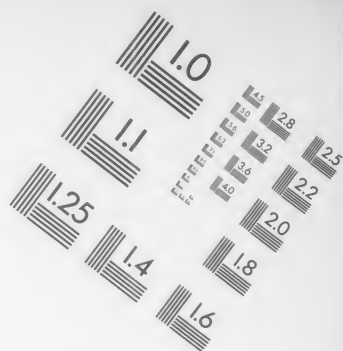

IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)

PHOTOGRAPHIC SCIENCES CORPORATION
770 BASKET ROAD
P.O. BOX 338
WEBSTER, NEW YORK 14580
(716) 265-1600

87C0
DZ6

No. 6

De diversis manibus, quibus Ciceronis de republica
libri in codice Vaticano correcti sunt

disputavit

Carolus Pfaff.

Accedit tabula heliotypa.

(Beilage zum Jahresbericht des Heidelberger Gymnasiums für das Schuljahr 1882–83.)

Heidelbergae.

Typis G. Mohri.

MDCCCLXXXIII.

1883. Progr. Nr. 547.

Strelitzium in eo libello, qui de antiquo Ciceronis de republica librorum emendatore inscribitur (Vratislaviae a. 1874), alteram manum non interpolatoris sustinuisse munus, sed duce libro manuscripto codicem Vaticanum correxisse accurata disputatione probavisse et alii affirmaverunt neque ego negaverim. Attamen satis multas de eis alterius manus lectionibus, quae longius a librarii scriptura recedant, remanere difficultates minime infuturum quisquis in hanc quaestionem diligentius inquisiverit. Cui solvendae et ego quoque, quantum in me situm esset, operam navarem, Wachsmuthius praeceptor dilectissimus me adduxit adductumque his proximis annis consilio suo ita adjuvit, ut liberalitatem benevolentiamque eius nunquam desinam animo prosequi gratissimo.

Difficultates igitur dubitationesque in gravioribus utriusque manus discrepantiis positae sunt. Etenim cum omnia codicis Vaticani menda ab 2^a m. sublata in duo genera dividere liceat et in altero ea numeranda sint, quae manifesto 1^{ae} m. stultitia, errore, negligentia orta sunt, de his quidem haud difficile videtur posse decerni neque, si sola ea respexeris, Strelitzii impugnantem sententiam docentis ad codicem Vaticanum corrigendum librarii archetypum ab 2^a m. adhibitum esse. In alterum autem genus ea referemus menda, quae librarii culpa orta esse externis indiciis probari nequit. Accedunt ei loci, quibus librarii lectiones ab 2^a m. depravatae sunt. Quodsi illa 1^{ae} m. menda ex ipso 1^{ae} m. archetypo fluxisse verum vel veri est simillimum, hos vero locos a correctore ad suum arbitrium ac libidinem depravatos esse statuere sanae constantique rationi repugnat, iam quaestio oritur, quonam ex fonte collator et illas emendationes et has depravationes deprompserit. Strelitzius autem librarii archetypo ipso 2^{am} m. ad corrigendum usam esse iudicans mihi quidem erravisse videtur.

Nam primum quod ille compluribus 1^{ae} m. archetypi locis binas lectiones exstitisse docet velut de rep. I. II § 63 haec (conubia) illi, ut ne plebi et patribus essent (ut ne plebei cum patribus essent 2^a m.) inhumanissima lege sanxerunt (vid. Strel. diss. pag. 79), quarum alteram a librario, alteram ab emendatore in codicem Vaticanum translata esse affirmat, fieri sane potuit, ut litteras vel vocabula interpretandi causa inter lineas vel in margine adiecta neque a librario in librum Vat. translata emendator ita suppleret, ut 1^{ae} m. lectiones non exstingeret, velut I § 53 supra iniquissimast litteram e exaravit, I § 64 supra diu litteram a (neque enim litteram u ab 2^a m. deletam esse apparet). At vero omnibus fere eiusmodi locis emendator non solum alteras lectiones adiecit, sed librarii etiam lectiones punctis vel lineolis transversis delevit. Quae delendi signa iam in 1^{ae} m. archetypo fuisse non magis veri est simile quam correctorem de suo ingenio ea addidisse. Neque enim antiquius quidquam correctorem habuisse, quam ut ad archetypi normam verbum eum verbo conferens codicem Vat. emendaret, neque illud eum egisse, ut sententiam eorum, quae legeret, assequeretur, Strelitzius ipse non uno dissertationis loco exponit. (Cf. pag. 22. 23. 24. 29. 30. I. I.) Sed hoc de ingenio et opera 2^{ae} m. iudicium Strelitzius ipse eo quoque infirmat, quod aliarum lectionum discrepantias explicaturus nonnullos locos ab emendatore non ad archetypi normam, sed illius iudicio mutatos esse extremo dissertationis capite (pag. 87 ss.) docet.

Quin ne de 1° quidem m. indole et opera Strelitzius sua stat sententia, quippe qui quorundam locorum discrepantias ita explanare studeat, ut priorem lectionem librarii errore ortam esse affirmet. Nam errore quidem vel negligentia librarii plurimae litterae omissae, inter se mutatae, transpositae sunt, e. g. I § 3 *duo* (*duco*). § 22 *ornatam* (*tornatam*). § 23 *in* (*ain*). § 55 *pacis* (*paucis*). § 63 *ager* (*aeger*). § 64 *poteris* (*posteris*). II § 20 *cederetur* (*crederetur*). § 54 *lex anxii* (*lex sanxit*). § 59 *solem* (*Solonem*). II § 7 *excurrant* (*exulant*). § 31 *reges hos nostri* (*r. hoc n.*). § 43 *hoc ad* (*quoad*). § 45 *neque vos* (*neque suos*). — I § 44 *neminem* (*nominem*). § 17 *studio* (*studeo*). § 36 *prudētissimi hominis* (*pr. homines*). § 68 *inquam* (*unquam*). § 70 *minus* (*munus*). II § 28 *facta* (*ficta*). § 52 *expopuloque* (*expulsoque*). — I § 22 *Thleta* (*Thalete*). § 31 *Scipius initionis* (*Scipionis initiis*). § 35 *inritiorem* (*inertiolem*). § 68 *Ipsistratus* (*Pisistratus*). II § 26 *coistii* (*eis otii*). — I § 3 *cuius* (*civis*). § 38 *excepto* (*expecto*). § 53 *aeque* (*caque*). II § 9 *gentium* (*genitum*). § 23 *gereret* (*regeret*). § 31 *manibus* (*mambiiis*). § 36 *cademque* (*acdemque*). § 38 *rusticorum* (*Etruscorum*). § 51 *praescripsit* (*perscripsit*). Fortasse hae quoque corruptelae 1° m. negligentia ortae sunt, quamquam id mihi aegre persuadeo: I § 5 *si unus* (*sinus*). § 28 *quantum illum* (*quam illum*). § 30 *cautus* (*catus*). § 60 *meo vero* (*mihī vero*). § 62 *vita* (*plura*). § 65 *difficile facturū est* (*difficile factū est, sed*). II § 60 *Sp. Tarpeius* (*P. Tarpeius*). III § 26 *veri* (*vafri*). At quis tandem sibi persuadebit eundem librum latini sermonis fere nescium casu ad tales lectiones delapsū esse, quales sunt: I § 22 *astellis* (2^a m. *astris*). § 56 *imitabor* (2^a m. *imitemur*). II § 34 *cunq̄ue audiret dominationem Cypseli confirmatam*. *fugit* (*confirmari, defugit* 2^a m.)? Hoc si fieri potuisset, sane Strelitzio assentiendum erat docti ad eiusmodi quoque corruptelas sanandas 1° m. archetypum ab 2^a manu adhibitum esse.

Denique ne de eis quidem locis, quos bis emendatos esse du Rieuus et Detlefsenius demonstraverunt, omnem a Strelitzio exemptum esse scrupulum censendum est. (cf. p. 7 et 11 l. 1.)

Quod tamen ille compluribus locis utriusque manus discrepantiae causam inveniri posse desperans de fide collationis a du Rieuo confectae dubitat, ego quoque hac ipsa de re dubius haerebam. Itaque cum ea consideravisset, quae du Rieuus in extrema praefatione 'schedarum Vaticanarum' (cf. p. 17) profitetur, et cum cognovissem non unum locum Detlefsenii collatione accuratius quam du Rieui describi — sive eius oculorum acies non suffecit, sive minutissima quaeque commemorare noluit — Mauium virum clarissimum Romae nunc versantem oravi, ut quosdam palimpsesti locos in meum usum denuo conferret. Qui postquam summa facilitate precibus meis obsecutus plane nova mecum communicavit, iterum a me rogatus totum librum conferre coepit. Sed vix l. I § 1—19 (usque ad cod. p. 269) a du Rieuo, atque l. II § 11—31 a du Rieuo Detlefsenioque collatas confecerat, cum ille, quod Augustini commentariorum atramento atque chemiciis remediis, quae ad restauranda Ciceronis verba adhibebantur, membranae nonnullis locis perrossae sunt, adeo ut, ne lacerae fiant, periculum videatur, a bibliothecae Vaticanae praefecto, quoad codicem resarciendum curavisset, eo uti vetitus est. Itaque Mauium paucis ante mensibus iterum rogavi ut, si fieri posset, de quibusdam lectionibus me edoceret, quod ille venia codicis per paucas horas inspiciendi aegerrime impetrata (neque enim interea liber resartus erat) summa, qua solet, cura atque diligentia fecit.

Hoc vero eo maiore dignum videtur laude, quod codex Vaticanus difficillimus est lectus. Quod ex ea tabula, quam huic dissertationi addidimus, perspicere licet. Est autem eadem, quam Zange-meister et Wattenbachius a. 1876 in 'Exemplis codicum' ediderunt. Cum enim mecum repu-

tassem splendidum illud opus inspiciendi haud omnibus potestatem fieri, ea tamen quae in Mai Moserique editionibus contineantur specimina minime perspicuam palimpsesti Vaticani imaginem praebere, illustrissimos illos viros oravi, ut tabulam septimam decimam illius operis depingendam curare mihi liceret. Quod postquam benignissime atque liberalissime mihi concessissent, Baekmannus Caroliruhiensis heliotype arte, quam maxima fieri poterat perspicuitate, tabulam huic opusculo adiunctam confecit. Repraesentat autem codicis Vaticani paginam sextam, quae continet de rep. l. II § 56^{am} inde a vocabulis TAMENOM | NIA usque ad POSTUMOCO § 57°, in qua hae emendationes reperiuntur: inter 1^{am} et 2^{am} prioris columnae versum ab emendatore suppleta est vox SUMMA, inter 1^{am} et 2^{am} alterius columnae versum vox QUOD; supra PRODITIS (in 12° prioris columnae versu) litterae AE exaratae sunt litteraque O lincola deleta est; denique inter 4^{am} et 5^{am} alterius columnae versum littera T super COGEBATUR adiecta et fortasse littera R puncto deleta est.

Ceterum haec quidem pagina non ita difficilis est ad legendum; contra multis aliis in plagulis aegre librarii litteras agnoscere, nedum emendationes minoribus litteris exaratae dignoscantur, ut Maius, du Rieuus, Detlefsenius, ita Mauius quoque testatur. Accedit, quod multae paginae, e. g. p. 92 et 263, signis quibusdam quasi consitae sunt, quae vel litteris vel eis lineis similia videntur, quibus emendator litteras deleri volebat. Praeterea vero, ut in ipsa cod. pag. sexta, ita aliis quoque in paginis, e. g. 89 (supra vocem *liberis*) vetustiorum litterarum vestigia inveniri, de quibus nihil certi statuere licet, ex Mauii collatione cognoscitur.

Sed quod hac ipsa collatione nova in lucem proferri supra affirmatum est, a Mauio discimus eas emendationes, quarum plurimae ab hominibus doctis uni eidemque i. e. alteri manus tributae sunt, duobus correctoribus deberi. Ex his alterum c, alterum cⁱ, librum vero ipsum C significabimus. Quae emendationes cum atramenti colore, tum litterarum ductibus ita inter se differunt, ut c et vetustiore speciem praebet et ad C similitudinem proxime accedat, quamquam C ipsi emendationes a c confectas deberi pro certo affirmari nequit.

Sed a diversis auctoribus emendationes ortas esse ut demonstrarem, hos ex codice afferam locos:

II § 30 INTELLEGESQ ^{NON (cⁱ)}
^{NON (cⁱ)}
 FORTUITOP.R.
 II § 53 ^{VE (cⁱ)} NEVE (cⁱ)
 UERBERARET.

Quibus in exemplis vox *non* et syllaba *ve*, a librario omissae, ab c inter lineas suppletae erant, sed cⁱ easdem, alteram in margine, alteram in fine versus cum diversa litterae v forma adiecit. Vocis autem *neve* syllabam *ve* in extremo versu erasam esse cum du Rieuus affirmet, Mauius negat. (cf. quae infra ad II § 2 de discrepantiae vocum *qui* et *quorum* origine adnotabo.) His autem duobus nisus locis atque compluribus eiusmodi, quibus voces a C male dissectae a cⁱ emendatae sunt, Mauius correctorem, ut qui emendationes quam maxime conspicuas esse atque illustres vellet, id quoque operam dedisse colligit, ut aut singulas voces a c supra lineas adiectas deleret easdemque in extremis versibus adscriberet aut totos versus (ut fortasse I § 10) insereret inter lineas.

Prorsus eadem ratione qua II § 53, ni fallor, I § 42 duplex vocis *sententia* emendatio explicanda est, si syllabam *ten* bis in codice suppleri vel olim suppletam fuisse du Rieuus pag. 33 et 72 l. c. recte docet; nam Mauius tantummodo SEN | TIA se vidisse testatur. Deinde quod Strelitzius

in voce *carere rege* II § 52 librarii vel emendatoris errore vocis *rege* syll. *re* expunctam esse putat, ego potius du Rieuum hunc locum minus accurate contulisse opinatus illas voces sic emendatas esse iudico, ut *cane* | *re* primum in *care* | *re* mutata emendator perspicuitatis studio adductus *re* supra *care* adscriberet itaque in sequenti versu *re* (iam supervacaneum) expungeret. (Quod vocis *rege* syll. *re*, non antecedens *re* punctis notavit, in hoc non est quod offendas. cf. velim, quae ad *sublataperta* II § 55 exponemus.) Contra de voc. *consul fuissem* — *consul autem* I § 10 certi quidquam Mauii quidem iudicio statuere non licet. Etenim cum ea verba sic in codice exhibeantur

CONSULFUI // // // // (e aut c¹)
 NISITUMCON
 SULFUISSEMCON (c¹)
 SULAUTEMES | SE

ut superioris emendationis litterae *consulfui* vix appareant, reliquae autem quattuor litterae *ssem* erasae sint, utrum duas diversas emendatorum manus adesse putandum sit neene, discerni non posse. Fortasse etiam litteras *consulfui* erasas olim fuisse, sed postea chemicis remediis rursus apparuisse. Illud quoque fieri potuisse, ut c¹ superiorem emendationem conficeret, postea autem ipsa eraderet, voces omissas inter lineas adscribi melius rata.

Occasione oblata illud moneamus omnino de locis eis omnibus, quibus singulas litteras erasas videmus, diiudicari non posse. Quamquam enim tredecim illis locis, quibus vocabula male dissecta perspicimus emendata esse, librarium id non fecisse veri est simile, tamen utrum *C* an *c* an *c¹* illas emendationes vindicare debeamus dubium est. Nam du Rieuo Strelitzique iudicio eas *C* debere affirmantium e. g. vox *dicatur* I § 2 repugnat, quae Mauio teste ex voce *ducatur* ita correctae est, ut priore lineola litterae *u* erasa (*i* littera restante) etiam *i* supra *dicatur* scriberetur; cum vero *i* supra adiecta *c¹* tribuenda sit, sequitur ut, nisi duplicem emendationem statuamus, illam litteram a *c¹* erasam esse credamus. (Quod du Rieus II § 67 in vocabulis *ex eis ipsis* vocis *eis* litteram *e* iam olim erasam esse refert, Mauius nil amplius affirmari posse quam *e* litteram erasam videri docet.)

Sed ut eo redeamus, unde digressi sumus, ne de II § 31* quidem duplici emendatione discernere licet:

T
 CRAEUPIPIPO
 ISQUEDEIMPERIOSDOEXEMPLOPOMPILI
 POPULUM

Voces *isque* — *Pompilipo* Mauius *c¹* tribuit, cum eadem voces in ima pagina additae, quia maximam partem sub Augustini commentariis lateant itaque difficillimae sint lectu, utrum *c* an *c¹* vindicandae sint diiudicari non possit. Idem de voce *potuerunt* bis in *potuero* (I § 65) emendata statuendum est, quod Mauio teste illa ipsa paginae pars nimis extrita est.

At vero II §§ 26 et 52 cum du Rieuo Strelitzioque duplex emendatio non est statuenda. Nam illo loco *C* exaraverat *PATRIM^c | NIO*, quod *c¹* hunc in modum correxit *PATR^cIN¹ | NIO*, i. e. *patrocinio* (expunctis sequentis versus litteris *nio*.) Hoc autem loco *AMPLISSIMU^A | AR.P.* *c¹* litteram *U* lineola transversa*) delevit, *A* sequentis versus expunxit, supra *U* adiecit *A*, nihil aliud nimirum faciens, ac si litteram male dissectam voci suae redderet. (cf. I § 1 *undi* | *set C*, *undis* | *et c¹*.)

*) Quae litterae in codice Vat. lineis transversis deletae sunt, eas nos lineolis obliquis supra adiectis notavimus.

Item du Rieuum II § 2 vocem *qui* bis correctam esse pag. 34 et 87 l. l. exponentem erravisse censendum est. Mauius enim vocem *qui* a *C* exaratam a *c¹* ita in vocem *quorum* mutatam esse, ut illa litteram *i* depravaret in *r* atque l. o supra, *um* iuxta *qur* adscriberet, pro certo affirmat. Quam correctionem postea erasam esse non cerni, sed sicut omnes *c¹* emendationes ita litterarum pallidiores apparere.

Sed pertinent huc ei quoque loci, quibus tertiam vel quartam manum homines docti investigaverunt. Cum vero Detlefsenius I § 54 in vocibus: *quoniam eorum nullum ipsum per se probo* litteras (*p*-)erse alio atramento et ab alia manu scriptas videri significet, Mauius eas, quamquam atramenti color pallidior atque litterae minores sint (scilicet quod versus spatium librarius iam transgressus erat), tamen certissimo a *C* exaratas esse docet. Tum vocem *puto* I § 13 *c¹*, non recentiori manus vindicandam esse eiusdem collatione perspicimus. At re vera I § 58 vocabula *excluso Tarquinio* nec *C* nec *c* nec *c¹*, immo alii manus debentur, eidem fortasse quae II § 48 *invisius* in summa pagina repetivit. (v. du Rieui p. 106 l. c.) Vocem denique *accedo* II § 16 minutissimis litteris vix iam perspicuis exaratam ab illarum vocum ductibus omnino differre ex Mauii quam accuratissima huius loci descriptione cognovi.

Sed ut ad eam disputationem, quae instituta nobis erat, redeamus, ex illis locis, de quibus supra disseruimus, hoc certe efficitur inesse in palimpsesto Vaticano eas emendationes, quae non *c¹*, i. e. alteri, quae vulgo vocatur, sed alii manus vetustiori (*c*), librario fortasse ipsi (*C*) debeantur. Iam vero etiam difficilior atque intricatior eo evadit quaestio, quod cum du Rieui Detlefsenique tum Mauii collatione *C* non uno loco ipsam sese correxisse probatur. (cf. du Rieui l. c. p. 31 et Strelitzii diss. p. 9sq.) Velut librarius I § 1 in vocibus *qui sunt* litteram *s* ex *a* correxit, ibidem in voce *definitio* ex *l*, § 8 i. v. *commodis* prius *o* ex *u*, II § 22 i. v. *reges* *g* ex *u*, § 31 i. v. *curiatis* *t* ex *l*. Quem in numerum nescio an etiam eae voces sint referendae, quas quisnam correxerit, ex du Rieui verbis non apparet dicentis e. g. ad *urps* II § 10: *ex p facta b*. Mauius quidem hanc emendationem itemque vocis *cuique* in *cuique* III § 18 *C*, contra vocis *auspicatu* in *auspicato* II § 51 *c¹* tribuendam censet. Sed certiora praesto sunt indicia, quibus librarium ipsum errore cognito quae peccaverat emendavisse efficitur. Nam aliquot locis cum in eo esset, ut ille complures voces vel totos archetypi versus omitteret aut repeteret, re adversa insistens aut verba omissa supplevit aut quae prave repetiturus erat intermisit repetere atque simul voces male exaratas punctis notavit. Velut II § 60

Annis post

... ..
 res multis dicelist
 ca XX ex eo quod L. Papius P. Pinarius censo-
 res multis dicendis vim armentorum a privatis in publicum averterant

librarium vocibus *ca* — *censo*, quae unum archetypi versum 34 litterarum*) effecisse veri est simile,

*) Occasione data Strelitzium pag. 67 diss. 1^{ae} manus archetypi singulos versus XXX—XL litterarum fuisse recte statuisse affirmemus. (cf. quae idem 'indiciis philologici' vol. X p. 488 et quae J. Muellera 'Burs. ann.' a. 1882 vol. XXVII p. 140sq. hac de re exponunt.) Cui rei non tam ei loci documento sunt, quibus librarius vocis praegressae vel succedentis similitudine deceptus complures voces bis exaravit aut omisit, quam illi potius, quibus talia erroris externa indicia non inveniuntur, immo mera librarii oscitantia verba omissa aut male repetita vel repeti coepta sunt. Vel. I § 60 (36 litterae repetitae). § 61 (38 litt. om.). II § 5 (39 litt. rep.). § 14 (36 litt.: postquam librarius *Sabi* —

omissis cum proximum versum inde ab litteris — *res multis* e. q. s. exarare coepisset, errore cognitio ipsum verba *res multis dicesit* male praesumpta expunxisse et Mauii testimonio et tota huius loci condicione aliisque similibus firmatur locis. Sed ut ex loci natura hic a librario ipso puncta illa supra vocabula *res multis dicesit* apposita esse effecimus, sic puncta aliis litteris delendis superscripta *c*¹ tribuere cogimur. Velut I § 11 voces *cogantur, cum, quod est multo proclivius, nulla necessitate* a *c*¹ expunctas esse vel hoc colligitur, quod *c*¹ vocabulum *premente* a *C* omissum supra vocem *necessitate* adscripsit.

Utriusque autem loci punctis inter se collatis Mauius illud perspexit puncta supra — *res multis diceat* addita et maiora et magis nigro atramenti colore picta esse quam ea, quibus voces inde a *cogantur* — *necessitate* deletae sunt. Qua ipsa punctorum specie Mauius commotus est ut aliis locis *C* (*c*?), aliis *c*¹ puncta supra vocabula adiecta vindicaret. Atque II § 14 vocem *que* (in *Sabigueno proelio*) a *C* expunctam esse ut sponte intellegitur, quia librarium post syllabas *Sabi-* unum versum 36 litterarum transilientem (inde ab — *no proelio* usque ad *curias*) et ad verba *que divisit* delapsam errore animadverso ipsum particulam *que* expunxisse credendum est, ita illis, quae dixi, argumentis nisus haec puncta *C* deberi Mauius pro certo affirmat. Iisdem iudiciis ductus Mauius a *C* punctis supra adscriptis haec, quae iam enumeranda sunt, vocabula esse correcta verum vel veri esse simillimum demonstrat: I § 12 *apput; et scripserint; functos*. II § 11 *circumiectu*. § 13 *matronis is ipsis*. § 26 *cultums*. § 30 *esse*. I § 3 autem in vocibus *imperiosais* *tutappellat* litteram *i* puncto, *t* lineola a *c*¹, *u* a *C* deletam esse Mauius testatur. His quoque locis a Mauio non collatis puncta a *C* adiecta esse ex tota enuntiatorum condicione concluditur: I § 27 a scribendis vocibus *numquam minus* ad scribenda *numquam se plus* e. q. s. librarii oculus aberravit. § 52 post *complexus est ipse* ad praegressum *ipse* relapsus librarius duos archetypi versus bis adscripturus erat.

II § 50 (*eminet divis*) in eo erat, ut ille ad antecedens vocabulum *diximus* reversus 32 litteras repeteret.

His vero, qui subiunguntur, locis utrum *C* an *c*¹ puncta tribuenda sint externa eorum specie discerni posse Mauius negat: I § 19 *ex me Scipio ex me; omnisque avidae (avidos c¹) omnis*. II § 20 *de mortalitate*. § 22 *reges*. § 26 *inicit in quibus; et principum numero*. § 27 *discendaque observanda essent*. § 28 *subperbi*. Idem iudicandum videtur de his locis (a Mauio cum codice Vaticano non comparatis), ubi toti versus a *C* repetiti punctis deleti sunt: I § 58 *non quaerimus gentem, ingenia quaerimus gentem ingenia quaerimus*. § 64 voces *eadem voluntas — permansisset*. § 65 *ac*

scripsit, a — *no proelio ad que divisit* aberravit). § 27 (31 litt. rep.). § 31 (28 litt. om.). § 58 (34 litt. om.). § 60 (35 litt. omitti coeptae). — Contra nescio an antecedentis vel succedentis vocis similitudo erroris causa his fuerit locis: I § 27 (36 litt. repeti coeptae). § 31 (33 litt. om.). § 35 (post *mih* sit libr. retro aberravit ad *quo sit* itaque 31 litteras interiectas inde ab *in illo genere* repetiturus erat). § 43 (32 litt. om.). § 49 (210 litt. rep., sex fere archetypi versus. complentes). § 52 (72 litt. repeti coeptae i. e. duo archetypi versus). II § 28 (36 litt. om.). § 39 (30 litt. om.). § 45 (30 litt. om.). § 70 (39 litt. rep.). — His autem litteris computatis singulos archetypi versus circiter 34, 4 litterarum fuisse efficitur. Itaque hac quoque ex parte Birtii firmatur sententia docentis cum omnium pedestrium scriptorum tum Ciceronis voluminum singulos versus XXXV fere litterarum fuisse (cf. eius 'antikes Buchwesen' Berol. 1882 p. 157 sqq., in primis p. 175. 197. 199. 202). — At Beltzius cum omnino dissertatione sua 'die handschriftliche Ueberlieferung von Ciceros Büchern de republica' Suerini 1880 nimis in universum disputans novi quidquam non attulerit, illa ipsa de re falso iudicavit.

totam remp. substravit. II § 40 *et is valebat in suffragio*. § 70 voces *esse sine iniuria — verisimium*. (de I § 49 ubi 210 litteras, sex fere 1^{ae} m. archetypi versus explentes, bis exaratas videmus, nihil statuere licet, quod lacuna in hac codicis parte exstat.)

Contra puncta *c*¹ deberi eis consentaneum est locis, quibus singulae litterae vocesve et punctis et lineolis transveris deletae sunt (de qua emendandi ratione cf. du Rieu sched. Vat. pag. 11*), e. g. in his vocabulis: I § 3 *etsi*. § 13 *Rutili oronfo*. § 14 *fi erie; liberos; nancisei; droctrina*. II § 11 *perfluantur*. § 12 *opesce* (vel.: *opeseg*); *honeste hortas virginis*. § 16 *tribubus; bovum*. § 18 *caccidit; aetati*. § 21 *et a maioribus*. § 24 *is fore qualiscunq. is foret quo modo*. Deinde earum codicis Vat. partium, quas Mauius contulit, his locis puncta *c*¹ attribuamus necesse est: I § 4 *neque tai solum*. § 12 *devorum*. § 13 *discedendi*. § 15 *Africanae*. § 18 *considerent, vellent*. II § 14 *tanti, consilioqueque*. § 20 *ferturasc*. § 24 *Herculis*. § 28 *amimadum*. § 50 XXXVIII (sic!). § 55 *lege sublataperta*. — Huc accedit I § 60 *Probas igitur animum ita adfectum? Nihil vero, inquit, magis*. Ergo non profectum nihil vero, inquit, magis. Ergo non improbares, (quin litterae non pro- item deletae fuerint, dubium non est) atque duo illa quae supra protulimus exempla: II §§ 14 et 60.

Sed ut saepe ambigitur cuiquam manui puncta illa vindicanda sint, ita ne ea quidem menda, quae litteris supra adiectis sublata sunt, ad unum omnia correctoris diligentia remota esse existimandum est. Immo ex Mauii collatione apparet aliquot locis, utrum eiusmodi emendationes *C* an *c*¹ tribuendae sint, dubitari posse. Velut hasce emendationes *c*¹ vindicandas esse Mauius negat: I § 3 *ratio*. § 7 *inroviso; propriis*. § 11 *arbitrare*. § 13 *que*. II § 17 *conprussit*. § 13 *adsebit*. Haec quoque vocabula non a *c*¹, sed a *c*, i. e. fortasse a *C* restituta esse Mauio admodum verisimile videtur: I § 3 *adsequeretur*. § 18 *Maiius*. II § 13 *cit*. § 18 *sacculi*. I § 1 *tatum* (*t* non deleta). § 6 *Metelli oel* (*o* non del.). § 45 *retinentes; cuius*, II § 12 *matrimonis; collocabit* (*b* non deleta). — His denique locis, cui manui emendatio sit vindicanda, Mauio non licuit dignoscere: I § 15 *leve*. § 16 *Socrate*. § 42 *adlectis*. II § 24 *agestes*. § 28 *ybarim*. I § 1 *bis* (*b* non del.). § 3 *publico iure*. § 8 *consilio; remitereti* (*am* (num alterum *i* deletum sit incertum est)). § 11 *quo dididi cerunt*; prius *d* et *ne* Mauius *c*¹ tribuit, cum dubitet cui ultima syllaba *di*, et litt. *i* alterius versus tribuendae sint et illud quoque in medio relinquat, utrum prima syll. *di* re vera deleta sit, an tantummodo maculae casu adpersae sint. (Ego sane aliis comparatis locis totam illarum vocum emendationem *c*¹ tribuo primum *di* re vera lineis deletum esse ratus.) § 14 *parata*. II § 18 *errore*, del. fortasse priore *e* lineola.

Sed haec omnia, quae adhuc exposuimus, quisquis accurate consideraverit controversiam illam de *c*¹ archetypo dirimi posse prorsus ut neget facile adducatur. Neque vero omni spe destituti esse

*) Vir ille doctissimus, cum l. l. puncto inferne scripto nullam litteram in codice Vaticano detrahendam esse docet, erravisse existimandus est. Huius enim litteras delendi rationis duo ex Mauii collatione exempla afferre mihi licet: I § 13 *discedendi* et § 18 *Scipionique eorum*.

nobis videtur. Nam ex ipsa Mauii collatione, quam huic dissertationi addidimus, illud quidem elucet inter eas emendationes, quae Mauii iudicio certe vel verisimiliter *c* aut *c'* debentur, nullam graviorem esse: huius vero generis emendationes Mauius cum Maio, du Rieu, Detlefsenio *c'* tribuit. Qua de causa in illis palimpsesti Vaticani partibus, quas Mauius non contulit, earum emendationum, quae longius a *C* recedant, a *c'* originem esse ducendam haud scio an iure statuamus.

Itaque his ipsis locis accurate examinatis, quid de eis liceat statuere videamus. Sed priusquam ad illos locos accedamus, eorum mendorum, quae manifesto librarii stultitia, errore, oscitantia commissa sunt, quaeque adhibito uno librarii archetypo corrigi poterant, paucis revocanda est memoria. Ac primum quidem singulae vocales et diphthongi sono similes aut dissimiles, itemque consonantes litterae inter se commutatae vel metathesi quadam a librario transpositae sunt; deinde saepe litterae aliae omissae, aliae perperam adiectae sunt, velut haud raro singulae litterae pro geminis aut geminae pro singulis exarabantur. Multis autem locis praegressae vel subsequentes voces eiusmodi corruptelarum ansas dederunt, cum ad earum similitudinem nominum casus, numeri, genera et verborum tempora, modi, genera mutarentur. At illud vero omni pacto negandum est certo consilio, ut hunc in modum verba depravaret, librarium esse commotum. Latini enim sermonis, si non plane, at tamen propemodum rudem eum fuisse itaque eorum, quae pingeret, sententiam intellegere non potuisse cum perridiculis mendis plurimis eius generis, de quo supra egimus, elucet, tum eo probatur, quod permultas voces male disseuit et plurimarum vocalium syllabas aut tota vocabula praetermisit. Quorum mendorum cum in Strelitzii dissertatione conspectus exhibeatur atque etiam huius disputationis initio nonnulla commemorata sint, pauca exempla hic attulisse satis habeo: I § 12 *paena*. V § 3 *interpretatio*. I § 16 *dormoniam*. § 68 *utque ut*. § 51 *apulentos*. II § 49 *Sperius*. II § 8 *Poleponnesus*. I § 8 *retamquillum (et tranquillum)*. § 60 *pras*. II § 33 *decivisset*. § 46 *esse (sese)*. § 64 *Spicio* (cf. metathesis exempla supra allata). — I § 18 *eximam (eximiam)*. § 27 *solvere (soli vere)*. § 37 *Graecis*. § 44 *etia*. § 61 *inquit Ille*. II § 46 *uzorium (uxori vim)*. I § 56 *ratum (Aratum)*. II § 10 *sedm*. — I § 3 *et enim (est enim)*. § 59 *offendisse (offendisset)*. § 63 *se ut (sed ut)*. II § 34 *foris (fortis)*. I § 64 *poteris (posteris)*. § 27 *fugendi (fungendi)*. II § 16 *novi (non vi)*. § 58 *ominibus*. — I § 38 *unum quam (nunquam)*. III § 6 *quam (quom)*. II § 14 *tanti (Tati)*. I § 52 *videret (videre)*. — I § 1 *quisdem (qui isdem)*, [fortasse I § 13 *magno opere (magno opere c')*] cf. I § 21 *tanto opere C*]. I § 16 *reieccisset (reieccisse et)*. II § 38 *ornatius (ornatu ius)*. I § 1 *Marcellus (M. Marcellus)*. § 15 *posumu suspicari*. § 47 *esc*. I § 26 *siterra (sit terra)*. § 71 *aude maiorum (aut de maiorum)*. § 22 *et unac (et lunac)*. IV § 4 *mali (malle)*. — I § 2 *quasi isti (quas isti)*. II § 10 *recludare et (recludaret)*, *terra aut (terra ut)*. I § 31 *invidis Scipionis (invidi Scip.)*. II § 9 *attigisset tamen (attigi set tamen)*. II § 54 *libris significant*. — I § 27 *hominum immensam possessio*. § 36 *prudētissimi hominis (pr. homines)*. § 65 *fnitimum optimum (optimo)*. § 67 *in eiusmodi reip*. II § 6 *maritumis hostis (maritumus hostis)*. II § 27 *duabus rebus confirmatus*. I § 30 *studio (studia)*. II § 5 *Aboriginem (Aboriginum)*. § 6 *multum indicis (multis i)* — Pluralis pro singulari numero legitur I §§ 15. 38. 67. II § 14; invicem singularis pro plurali I §§ 4. 9. 18. 48. II § 4. — I § 10 *posset (possit)*. II § 48 *cogitare (cogitari)*. § 51 *everteret (everterit)*. I § 4 *vivorum (virorum)*. II § 1 *matris (patris)*. § 7 *quam mihi error (quam hic error)*. § 30 *sibi (ibi)*. § 33 *sed (est)*. § 37 *iniustus (iniussu)*. § 52 *canere (carere)*. III § 15 *nos (suos)*. — I § 7 *cum liceret (qui cum liceret)*. § 7 *pare (parere)*. § 14 *ventaturos (ventituros)*. § 17 *adsere (adsidere)*. § 21 *Marcellus (Marcelli avus)*. § 32 *nosse (nos esse)*. § 38 *de quaeritur (de qua quae-*

retur). § 42 *pes (penes)*. § 56 *principiamus (principia capiamus)*; *omnes doctique (omnes docti indoctique)*. § 63 *indicator (indicat, nam dictator)*. § 68 *quivato (quia privato)*. II § 10 *victimque (victim cultumque)*. § 31 *interrogante (interrege rogante)*. § 64 *quin (quid in)*. III § 44 *minimero (minime vero)*. — Eius modi denique loci, quibus voces a librario falso repetitas esse demonstratur, iam supra allati sunt.

Sed haec atque plurima alia eius generis menda, sive a *C* sive *c* sive [*c'*] sublata sunt fueruntve (nam aliquot locis delendi signa iam evanuerunt), sane subsidio 1° manus archetypi tolli poterunt.

Nunc vero ad eos aggrediamur locos, qui num ipsi quoque ad librarii exemplar corrigi poterint, examinandum est. Atque I § 13 a librario scriptum est *experpolit*; particulae *ex* litteram *e* lineola delevit *c'*, cum *x* deletam esse Mauius se vidisse neget. Et primum quidem fieri potuisse, ut errore sive oscitantia librarius vocem *perpolit* scripturus in vocem *expolit* incideret, deinde vero errore cognito iustam vocem exararet, considerata librarii indole nullo modo nobis persuadebimus. Neque magis veri videtur simile iam in *C* archetypo vocem *experpolit* deleta vocula *ex* fuisse atque inde a librario vocem illam corruptam, ab emendatore ex eodem codice delendi illa signa in Vaticanum librum esse translata. Sin de suo ingenio emendatorem praepositionem *ex* delevisse existimarem, aliter de eo atque convenit iudicarem. Itaque nihil aliud restat quam ut *c'* eo codice ad corrigendum Vaticanum librum usum esse statuamus, qui interpretamento illo vocis *perpolit* careret. Libros autem de republica eiusmodi interpretamentorum vel additamentorum expertes non fuisse compluribus demonstrare libet locis. Atque Wachsmuthius quidem I § 1 voces *commemorare eos desino*, § 3 *qui illa disputant*, § 5 *Atheniensium*, § 6 (ut Urlichsius) *eorum multorum caedes* (tamquam interpretamentum v. *pestes*) removendas esse philologici seminarii scholis demonstravit. Item Heinrichus *caelo* § 22, *de qui modo dicebatur* § 28, C. F. W. Muellerus *locupletibus* § 31, *Maius regni* § 49, *Madvigius rex* § 50, *eo nomine* § 51, *sint* § 67, *Buechelerus qui* V § 3.

Quod etiam his exemplis probari confido: I § 22 haec in codice leguntur ^{R/1/1s} *ASTELLIS ISQCAELO*, corrupta vox *astellis* a *c'* in *astris* emendata est (IS a *c'* punctis vel lineis iam non perspicuis deletas fuisse coll. e. g. I §§ 8, 52, 64, 68 pro certo habeo). Aliis autem locis similibus comparatis efficimus in librarii archetypo *astris stellis* exstitisse atque librarium, *l. a* exarata a priore *st* ad alterum aberrantem, corruptum illud *astellis* scripsisse. Cuius vocis emendationem in *astris* cum correctoris ingenio tribuere non liceat, sequitur eum codicem a *c'* esse adhibitum, qui interpretamento *stellis* carebat. Hac ratione lectionum discrepantiae melius explicantur quam Strelitzii de eo loco disputatione (p. 34 l. 1.); neque enim ullo modo fieri potuit, ut librarius ille latini sermonis fere rudis ab *astris* in eiusdem significationis vocem *stellis* incideret.

Eodem modo utriusque manus discrepantia II § 45 explananda videtur, ubi *C* scripsit *discite adq. cognoscere*, *c'* *discite adgnoscerē*. Nam cum aliquis voci *adgnoscerē* (etiam II § 51 usurpatae) tritius illud *cognoscere* vel *co(-)gnoscerē* superscripsisset, hoc in textum irrepsit. Quod cum emendator removerit, concedendum est eum alio libro ac librarii archetypo in corrigendo usum esse.

Neque aliter de corruptela *sublataperta* II § 55 iudico, cuius syllabae *taper* Mauio quidem teste a *c'* expunctae sunt. Quae librarii lectio (*sublataperta*) Moseri coniectura optime explicatur suspicantis in librarii archetypo vocem *sublatam* syllabis *per-ta* (perlata) supra adscriptis bene emen-

datam fuisse atque *C* vocem corruptam simul cum *perta* in codicem Vaticanum transtulisse. (Quamquam fieri etiam illud potuit ut duae istae lectiones iam eius libri, ex quo librarii archetypus descriptus erat, vel etiam vetustioris exemplaris in ipso textu exstarent atque inde in librarii archetypum transferrentur). Iam cum a *c*¹ litterae *perta* vel *taper* in codice Vat. expunctae sint, hoc ideo factum esse colligendum est, quod correctoris (*c*¹) archetypus illa emendatione carebat. Sed quod litteras *taper*, non *perta* expunctas vides, non est quod in hoc offendas, quoniam plane eadem ratione emendator hos locos mutaverit: I § 1 *ababaetate* et § 60 *Probus igitur animum ita adfectum? Nihil vero, inquit, magis. Ergo non profectum? Nihil vero, inquit, magis. Ergo non bprobars.* (Litteras non pro olim lineis vel punctis deletas fuisse pro certo affirmandum est, licet iam delendi vestigia evanuerint.) Quare illius quoque discrepantiae (II § 55) explanandae via dubito an simplicior eaque verior sit quam Strelitzii, qui (p. 94 l. c.) — dummodo ne quid de *c*¹ fide atque auctoritate detrectetur — tres expediendae difficultatis rationes ingrediatur.

Neque magis eiusdem de I § 23 disputatio (p. 93 l. l.) nobis placet. Quo loco haec a *C* traduntur: *Idque et tum factum esse et certis temporibus esse pro futurum*; litteras autem *es* lineis vix perspicuis deletas esse Mauius testatur. Iam comparatis his exemplis: I § 32 *nosse C, nos esse c*¹; II § 52 *possit esse C, posset esse sed c*¹; § 61 *esse praesente C, esse se praesente c*¹; § 70 *posset hoc C, posse set hoc c*¹ — comparatis igitur his exemplis statuimus in archetypo quidem *C* esse semper fuisse, sed syllabam *se* ante *se* vocalae semper a librario omissam esse. Cum vero a *c*¹ syllaba *es* lineis exstincta sit, nihil aliud restat quam ut vocem *esse* in *c*¹ archetypo scriptam non fuisse credamus.

I § 58 a *C* exhibetur *Graecos*, quae vocula a *c*¹ in voc. *Graios* mutata est. Hanc discrepantiam ut explicet Strelitzius (cf. p. 20 l. c.) librarium errore vel oscitantia *Graecos* pro *Graios* exaravisse atque *Graios* ex eiusdem archetypo a *c*¹ descriptam esse censet. At multo veri est similibus duobus ex archetypis hanc quoque discrepantiam ortam esse. Plane idem affirmandum est de *demutatio* II § 7 ab *c*¹ in *mutatio* correctae, itemque de *potentatus* II § 14, cui *c*¹ *dominatus* substituit. Etenim seu errore seu casu librarius, quem vocum aut enuntiatorum sententiam assecutum non esse sescentis illis levioribus gravioribusque mendis elucet, ad illas vocalas synonymas ut incideret fieri nunquam potuit. Quodsi eiusmodi lectiones ex librarii codice fluxerunt, ad eas mutandas aliud ac librarii exemplar a *c*¹ usurpatum esse concludimus.

At tamen aliarum quoque lectionum discrepantias, cum aut a librarii negligentia aut a correctoris ingenio aut ex librarii archetypo duci non possint, duobus ex archetypis fluxisse contendimus. Velut I § 70 *Sic adfirmo, nullius (nullam c*¹) *omnium rerum publicarum aut constitutione aut descriptionem aut disciplinam (aut descriptione aut disciplina c*¹) *conferendum esse cum ea, quam patres nostri nobis acceptam iam inde a maioribus reliquerunt.* Quae lectiones valde inter se differunt. Patet enim *C* lectione servata aliarum civitatum instituta cum Romanis conferri, altera autem lectione probata alias civitates ipsas cum Roma comparari. Quae discrepantia a librarii negligentia repeti nequit. Nam licet concedamus substantivorum illorum exitus facile corrumpi potuisse, num mirabili quasi quadam erroris negligentiaeve constantia atque ratione simul cum *descriptione* et *disciplina* in deterius mutatis vox *nullam* depravari potuit? Neque minus a sana constantique ratione decederemus, si correctoris novandi studio alteram lectionem tribueremus. Sequitur ut ex diversis archetypis illam quoque discrepantiam ortam esse definiamus. Sed quod ablativum *constitutione*,

non accusativum *constitutionem* a *C* exaratam esse cernimus, hoc sicut alia eiusmodi plurima librarii oscitantiae debere iudico. At si quis hac ipsa ex forma *constitutione* colligat re vera in *C* archetypo, duas illas lectiones exstitisse, alteram (*nullam o. r. p. aut constitutione aut descriptione*) in textu, alteram (*nullius o. r. p. aut constitutionem aut descriptionem*) inter lineas, has lectiones a *C* confusas esse itaque nos non habere cur ab emendatore alium atque librarii archetypum adhibitum esse existimemus, primum quidem parum veri videtur simile ista describendi ratione librarium usum esse, tum vero quis tandem nobis praestabit re vera in librarii exemplari utramque lectionem integram exstitisse itaque in describendo a *C* confusam esse, ac non in vetustiore etiam archetypo vel *x* vel *y* illas lectiones confusas fuisse atque inde in textum ipsum eius libri, ex quo *C* i. e. librarii archetypus descriptus est, translatas esse?

Sed veremur ne hoc de loco longi fuerimus; pergendum igitur videtur ad I § 60; *C* exhibet: *Ergo Archytas iracundiam videlicet dissidentem a ratione seditionem quandam ab animo reducebat; c*¹; *seditionem quandam animi vere ducebat c*¹. Cuius emendationis patrocinium suscipere cum post Reisigii Hauptique disputationes nostrum esse non videatur, causam tamen discrepantiae quaerentes Heinrichio Strelitzioque non assentimur verba *ab animo reducebat* a *C* ad praegressa a *ratione* accommodata esse affirmantibus. Nam ut mera librarii negligentia talia commissa sint, qualia I § 27 *hominum immensam possessio*, II § 27 *duobus rebus confirmatus* aliaque eiusmodi, idem hoc loco accidisse prorsus negandum est. Quis est enim, quin certum consilium rationemque in ista librarii lectione habeat perspectam? Corruptelae autem ansa erat, ni omnia fallunt vocabuli *vere* litterae *ve* omissae. Quae restabant verba *animi reducebat* in *ab animo reducebat* mutata sunt. Quod si recte iudicavimus, sequitur ex *C* archetypo emendationem illam *animi vere ducebat* emanare non potuisse.

Haud leve inter utriusque manus lectiones discrimen etiam in hoc inest enuntiato: *Conque audiret, dominationem Cypseli confirmatam, fugit (confirmari, defugit c*¹) *patriam vir liber ac fortis* (II § 34). Quo de loco Moserus recte videtur statuisse. Cum vero aut utramque lectionem uno eodemque ex archetypo fluxisse aut alteram librarii debere negligentiae (quod quidem Strelitzio probatur, cf. p. 58 l. c.) aut denique emendatoris ingenio tribuendam esse nulla re firmari queat, quid aliud superest nisi ut alio ex codice *c*¹ lectionem depromptam esse iudicemus?

Idem II § 12 accidisse censeo, ubi librarii lectio *Sabinas honeste hortas virginis a c*¹ ita emendata est: *Sabinas honesto ortas loco virgines*. Neque aliter de II § 7 ac de I § 56 statuimus. Nam ne illo quidem loco casu evenisse puto, ut *nec vero ullae res magis labefactatae diu et Carthaginem et Corinthum perverterunt quam hic error ac dissipatio civium* in *nec vero ulla res — pervertit* e. q. s. mutarentur. Et perperam explicuit Strelitzius alterius loci (I § 56) corruptelae originem docens librario — latinae linguae paene ignaro — pro *imitemur* vocem *imitabor* occurrisse. Itaque haec quoque discrepantiae duobus ex archetypis videntur repetendae esse.

Porro duplicis archetypi vestigia apparent his locis, quos levioris fortasse momenti tamen praetermittendos non existimo. Velut I § 1 *virtutemque C, virtutemve c*¹ (cf. Mauii coll.) II § 5 *Aboriginumque C* (idque bis, quoniam ea vox male repetita est), *Aboriginumve c*¹ § 4 *validam et potentem C, validam vel potentem c*¹. Qua in re Nonii libet mentionem interponere pag. 233, 21 (ed. Quich. p. 255) haec tradentis: *ergo non probares, [si] consilio pulso libidines, quae sunt innumerabiles, iracundiae quae (l. que) tenerent omnia*. Sed cum de rep. I § 60 haec exhibeantur: *ergo non probares — iracundiaeve tenerent omnia*, duplicem olim huius loci memoriam exstitisse

efficitur. Neque iniuria idem ex voce *consilio* I § 8 a *c*¹ in *consilii* mutata concluderis (*nostri animi, ingenii, consilii partis*), si quidem Halmius recte vidit sub *consilio* latere *consilii*. i. e. *consilique*. Quae coniectura Somn. Scip. § 12 commendatur: *hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consilique tui*, cum *c*¹ lectionem Nonii testimonio firmare liceat pag. 477, 31 (ed. Quich. p. 555): *animi, ingenii, consilii partis*. Haec praeterea exempla huc referenda sunt: I § 38 *quod si convenerit, et (tum demum *c*¹) decebit*, II § 33 *et (tum *c*¹) Laelius*. (I § 51 vocis *tum* in *et depravatae* particulam *et paulo praegressam ansam* dedisse non improbabile videtur.)

Iam eos contemplemur locos, quibus verba a *C* alieno loco posita a *c*¹ suum in ordinem redacta sunt: I § 4 *vero illo se loco pro illo vero se loco*. § 48 *id est rite rem. rem populi pro rite rem. id est rem populi*. II § 36 *summa gloria augur tatus pro summa augur gloria Attus* e. q. s. § 43 *ut et sit*. Quae menda non librarii culpa commissa, sed ex archetypo eius orta esse arbitratur. Neque enim desunt exempla, quibus apparet compluribus palimpsesti Vaticani ipsius archetypi vel potius archetyporum locis ordinem verborum turbatum fuisse. Velut I § 34 *duobus vel Graecis peritisimis*. § 56 *qui nutu, ut ait, totum Olympum Homerus Homerus converteret*. II § 4 *ut genere etiam putarentur, non solum esse ingenio divino*. § 69 *ex summis et infimis mediis et interiectis ordinibus*. III § 47 *quid tandem interest, haec in unone sit an pluribus? In sed errore quodam fallimur ita disputando*.

Sed pergendum est ad quaestionem de re orthographica. Ac primum quidem librarii ipsius hac in re summam esse inconstantiam moneamus. Id quod ex Halmii editione cognoscere licet, comparatis e. g. hisce locis: I § 45 *C circumitus* scripsit, at II § 45 *circutum*. I § 49 *vinculum*, III § 3 *vinclo*. Item *expectare* et *expectare*, *neglegere* et *neglegere*, *consumsi* et *consumpsi*, *aecum* et *aequum*, *sed aliud istud adque apud* et *set aliut istut atque apud*, *iis* et *is*, *iidem* et *idem*, *aliis* et *alis*, aliaque eius generis multa.

Simili inconstantia *c*¹ verborum orthographiam in cod. Vat. mutavit. Velut praepositivum assimilationem, quae dicitur, ter instituit: I § 14 *appellavisset (atpell. C)*, I § 60 *affectum (adfectum C)*, II § 61 *effossum (effossum C)*. Tum in iis substantivis, quorum stirps in *i* exit, accusativum pluralis numeri in *is* modo servavit, modo in *es* mutavit, quin II § 53 *aedes* in *aedis* corripuit. Similiter nominum propriorum et appellativorum in *ius* exitum genitivi singularis *i* hic non temptavit, illic vocalem duplicavit. Earundem vocum ablativos pluralis numeri in *is* alios retinuit, mutavit alios, II § 67 autem pronomini *eis* formam *is* substituit. Sed cum saepe geminarum vocalium altera a librario omissa et a correctore suppleta sit, e. g. I § 1 *quisdem — qui isdem*, § 3 *quid — qui id, nequea — neque ea*, iam illis locis haec diiudicandi difficultas oritur, utrum archetypo librarii an ipsi librario scripturae illae debeantur. Porro praeter necessitatem *c*¹ I § 7 *iurasset* mutavit in *iuravissem*, § 13 *Zmyrnae* in *Smyrnae*, § 25 *Quintilibus* in *Quintilibus*, § 60 *intelligi* in *intelligi*, cum aliis locis tales formas retineret.

Qua ex scribendi rationis discrepantia illud efficitur, sicut librarii eis in rebus inconstantia magnam partem ad eius archetypum referenda sit, ita ne *c*¹ quidem ad suum arbitrium, sed ad sui archetypi normam singulis locis librarii (*C*) orthographiam mutavisse. Itaque Strelitzii eius rei explicandae rationem (cf. p. 86 l. c.) reiiciendam censeo.

Idem de iis locis iudico, quibus pronomini *is* a *c*¹ pronomen *hic* substitutum est. Re vera autem librarium pronomem *is* ex suo archetypo descripsisse vel corruptela *coistii* (II § 26) firmatur, quae vocalium metathesi ex *eis otii* orta est.

Restat ut de corruptelis a *c*¹ in codicem Vatic. illatis pauca dicamus. In quibus sunt: I § 22 *iudicabat (iudicam C)*. § 30 *quo se ait (qui se ait C)*. § 31 *intellegis (intellegas C)*. II § 2 *quod in illis singuli fuissent fere, quorum (qui C) suam quisque remp. constituissent*. § 16 *tribus (tribubus C)*. § 28 *voce et ita intellegimus*, quae postulantur sententia loci, du Rieuus punctis deletas esse affirmat (quamquam Mauii puncta illa omnia fere evanuisse docet, vid. eius collat.). § 49 *Manilius (Manlius C, cf. Mauii collat.)*. § 56 *quodqui (quodque C)*. III § 12 *seipse (sepse C)*. — Voces autem *Philoleo* I § 16, *Zethum* I § 30, *errore* II § 18, *bella copia* II § 67, num re vera a *c*¹ depravatae sint, decerni non posse ex Mauii collatione elucet. Inesse in his locis, quae accuratorem requirant disputationem, haud ignoro; sed et hos ipsos locos et omnem illam de alterius manus fide atque auctoritate quaestionem alias examinare in animo mihi est.

Ceterum iam nunc illas depravationes sicut emendationes nec e correctoris ingenio emanasse nec e librarii archetypo desumpta esse mihi persuadeo, immo ex alio libro a *c*¹ pro summa eius diligentia atque religione in codicem Vaticanum translatas esse concludo. Nam ut id moneam, cum a *c*¹ II § 49 voces illae corruptae *Esperius — Estpurius Maecius* codicis nimirum subsidio optime correctae sint, cur eiusdem §¹ vocem *Manlium* ad *c*¹ arbitrium, non ad eiusdem archetypi normam in *Manilium* depravatam esse nobis fingamus?

Sed finis tandem huic disputationi imponendus videtur, cuius tamen summam paucis complecti liceat: Ex Mauii collatione hoc effecimus inter eas emendationes, quae ad librarii archetypi normam confici poterant, complures ad *c* (fortasse ad librarium ipsum) referendas esse. Quibus ex locis nonnulli utpote parum perspicue a *c* emendati a *c*¹ magis evidenter restituti sunt. Praeterea aescentiae singulas voces totaque enuntiata, a librario perperam scripta nec a *c* correctae, a *c*¹ emendata esse apparet. Harum emendationum satis multae a librarii lectionibus longius recedunt. Accedit, quod non ita raro cum levioribus in rebus librarii scripturas sine iusta causa temptatas esse perspicimus, tum vero complura graviora menda a *c*¹ in codicem Vat. illata esse cognoscimus.

Quae tot tantaeque discrepantiae, si eundem archetypum et a librario et ab emendatore adhibitum esse statureris, explicari nullo modo poterunt. Itaque nihil aliud relinquitur, quam ut colligamus, non librarii archetypo, sed alio exemplari, ne ipso quidem levioribus gravioribusque carente corruptelis, correctorem i. e. *c*¹ ad emendandum codicem Vaticanum usum esse.

§ 42 VNI (cum hac litterae v forma) c¹ iuxta AUT in margine adiecit || ADLECTIS c¹ (A non vid. deleta esse) || QUARE add. c¹ inter lineas || PĒS c¹ || ARBITRO c¹ || UINCLUM c¹ || SOCIETATEM C || SEN | TIA c¹ || TAMENETALI | UTALIOPOSSIT | C, ET a c¹ del. vid. || DEL | LECTI C || STATU || C, post U littera erasa est || § 43 UNUS c¹ || INĒACONDITIONE? prior E vid. eras. || POPULISSIMILI | TUDOQUAEDA | TEMPORIBUS | c¹ || AREOPOGO C || § 44 QUAE GENERA C || QUĒANTEDIXI a vix cernitur || ŪTIA? || NEMINEM C adsunt emendationis incerta vestigia || ETIAM | ABILICYRO C || CURSUM c¹ || DILABITURILLE c¹ || UIRORUM deest || § 45 TETERRIMUS C || ECFLORESCERE C || QUĒANTEDIXI c¹ || CIRCUMITUS c¹ || INPENDENTIS C || REMP. c¹ || CURSU c¹ || RETINENTES C vel c || MAGNICUIUS | CUIUS C vel c, ut vid. || QUĒPRIMA c¹ || AFRICANAE c¹ (sic!) || § 47 UTRHODII | UTATHENIEN | SES c¹, litteras I et ENSES deletas esse M. non vidit || § 48 IDESTRITERE P. REMPOPULI c¹ || § 54 QUONIAMBORUMNULLUMPSUMPERSE litt. ERSE quamquam pallidiores et, quia versus spatium librarius iam transgressus erat, minores sint quam ceterae litterae a C exaratae, tamen a C scriptas esse M. pro certo affirmat || § 58 EXCLU | SOTAR | QUINIO aliena manu, ea fortasse exaratae sunt, quae II § 48 INUISIUS in summa pagina repetivit || § 59 SIQUANDOSIFORTE perspicue in codice legitur, nullis delendi vestigiis || § 60 DUCEBATAD

EAMCONSILIOSEDARIUOLEBAT
ADDEAUARTIA c¹; prioris versus litteras AD a c¹ deletas esse, quamquam Mauio delendi signa cernere non licuit, collata II § 31

T
CRAEUIPILIPŌ
ISQUEDEIMPERIOSUOEXEMPLOPOMPILI
POPULUM

pro certo habeo || NIHILUEROINQUITMAGISERGONONPROFECTUMNIHILUEROINQUITMAGISERGONONPROBARES c¹; puncta vel lineae, quibus sine dubio NONPRO—(FECTUM) deletae erant, iam evanuerunt; o autem voci PROFECTUM superscriptam esse M. negat || § 61 INTERESTONIUMINTERUNUMETPLURES C; vox OMNIUM expuncta non est; nam quae du Rieuo puncta videbantur, maculae sunt, quibus tota pagina quasi consita est || § 65 POTUERUNT; de more contractae NT, quibus lineola deletis o superscripta est, etiamsi praecedens U iam mutata erat in O' du Rieuus pag. 83 l. l. — Cum vero hoc vocabulum difficillimum sit lectu neque appareat, utrum litterae NT et o olim erasae fuerint necne (cf. Mauii I § 10 coll.), de duplicis emendationis origine certi quidquam statui nequit.

II § 2 QUI | SUAMQUISQUE C, quae a c¹ hunc in modum depravata sunt: QURŪ | SUAMQUISQUE; RŪ non erasae, sed sicut omnes litterae a c¹ exaratae pallidior colore sunt || § 7 DEMUTATIO; litteras DE a c¹ expunctas esse pro certo affirmare non licet || § 10 Quisnam vocis URBS litt. B ex P restituerit non liquet || § 11 PLANE C || TRACTATUS C || UT deest || ESQUILLINUM C || CIRCUMIECTŪ? || UN DANTEM c¹ || PERFLŪANTUR c¹ || § 12 HAEC C, A et E

de more contractae || CONUENIT c¹ || AFFIRMAN | DAM c¹ || OPESEC' vel OPESEG' c¹ || HONESTEHOR | TASUIRGINIS | c¹ || CONSULIB. C || MATRIMONISCOLLOCABIT C vel c || § 13 REGI c¹ || CIT C? || MATRONIS | ĪSIPSIS C? || ADSCIBIT C vel c || POTE | TATUS c¹ || DELEGERANT? (punctum vix cernitur) || TANTINOMET c¹ || INSABI | QUENO vid. C || CURAS c¹ || FUERUNT c¹ || ORATRICESET c¹ || ET c¹ || CONSILIOQUEQUAE c¹ || § 15 CUIUS IUSQUE c¹; fortasse etiam IS a c¹ deletae sunt || QUASISENATU c¹ || § 16 ACCEDO minutissimis litteris ab aliena manu, quae nullo alio codicis loco reperitur obsecutus? || IPSEPRINCIPUM c¹ || CONDIDIDIT C || TRIBUBUS c¹ || QUANTE c¹ || UTILITATE c¹ || UIDE ROM C || BOUUM c¹ || NOUI c¹ || § 17 SEPTE C || SENATUM c¹ || COMPRUISSET C vel c || § 18 SAECULIS C vel c || ET c¹ || ESSE c¹ || ERRORE || S erasa || CONDITAST c¹ || OLYMPIA | DES c¹ || CAECIDIT c¹ || MUSCORUM c¹ || ERRORE; cum T paene evanuerit, a quanam manu adiecta sit discerni nequit; nec magis constat priorem E re vera linea deletam esse || QUIMINIMUM C; utrum voci QUI littera superscripta an macula sit, incertum est || AAETATI c¹ || AN | TE c¹ || § 19 EXCUI | QUAM c¹ || ESSET LO... C || § 20... NTQUID C || ...XFILIUO c¹ || QUI C || UIAMMOR | TALITATE c¹ || CEDERETUR c¹ || SAE | CLIS C || MORTALITA' TE? || ILLASE c¹ || FERTURASE c¹ || § 21 INCONABULIS C || RELICTUMETADUITUMIA C || RATIO C; maculae, non supra TIO vernuntur || NOVAQNUSQUAM C ut vid. || PRINCEPS | SILLE C || EX | TRUET? || ETAMAIORIB. c¹ || § 22 DEGENERIBUS c¹ G ex C restituit || INGESSUS c¹ || UTQUE c¹ || IPSETPEARIAS c¹ || UTFACITAUTA | PUT c¹ || UERBIS C || ORA | TIO DEFIXA c¹ || INSTITUIS c¹ || REQGES C inter scribendum G fecit ex U || PERSEQUENTE C || § 23 SENA | TUS c¹ || TEMTARET C || GE | RERET c¹ || ESSED C || § 24 QUOD C || LACAEDEMO | NIUM C || QUINO | REDIGENDU c¹ || HAEC c¹ || ISFOREQUALIS CUMQ. ISFORET | QUOMODO c¹ || HERCULIS c¹ || AGESTES c¹? || § 25 FUMAT | FRRET c¹ || ADSCIBIT c¹ || LE | CEM C || § 26 COEPERAT C || COLENDI c¹ || ABUNDARI c¹ || EOISTU c¹ || IN | QUIBUS? || PATRIMONIO C || PATRINO | NIO i. e. PATROCCINIO c¹ || CULTUMS C || ETPRINCI | PUM? || HIS c¹ in extremo versu add. || CUPI || DITATEETBELLA DI; num T re vera deleta sit, incertum || UIR | GINESUESTA | LES C (QUE om.) || § 27 NAMQUE c¹ || OBSERUANDAES | SENTDISCENDAQ. QUEOBSERUANDA ESSENTMULTA? || RELIGIONIB. C || REMOITUT C, UT deletum esse M. non vidit || TAM c¹ || CO' || CORDIAQUAE C || CONFIRMATU c¹ || RELIGIONE' ATQ. CLEMEN | TIAM C || QUI c¹ (AE paene evanuit) || § 28 PRODITUMSIT c¹ || AFRICANAE C ||

PY | THAGORAE NEIP
SIUSDI PULUMANCER
TEPY OREUMFUISSE

litt. SICS - FUISSE a c' exaratae sunt; de litt. AENEIP origine certi quidquam statui nequit. cf. Detl. coll. ||
AUDIBUSE^{VI M}TITA | INTELLEGIMUS | ? Ea puncta, quibus du Rieus voc. ETITAINTELLEGIMUS
delectas esse affirmat, omnia fere evanuerunt, nam Mauius quattuor tantum litteras expunctas esse
vidit || ANNŪMALIU^I c' || AUCTORITATE^C || vox ENIM a c' adiecta vix cerni potest || INQUITTO-
TUM c' || FĀCTUM c' || IMPE | RITĀEABSURDE | Q.FĀCTUM c' || NONFĀCTASED | NE c';
supra NON M. prorsus nihil vidit || REGNANTEM | LUCILIOTARQUI | NOSSUPERBO C ||
YBARIM? || PYTAGORAS C || REP | PERITUR C || SUBPERBI? || ETPY | THAGORAE (sic!)
C || § 29 REGIS C: nihil superscriptum est || QUA | TRAGĒMO c' || ATTINGISSE c' || ULLAST
c' || ŪESATUM c' || § 30 REP. c' || STA | TUES C perspicue || QUOT C || NOSESSE c' || QUAM
SIBI C ||

INTELLEGESQ NON (c')
NON (c')
FORTUITOP.R. ||

ETESSE C || FORTU | NAMMORTUO C || § 31 POPILIO C || HOC | TILIUM c' || INTERRO-
GANTE | c' || ENCOMMIT | TISCURIATIS C; N deletam esse M. non vidit ||

CRAEUIPILIPŌ

ISQUEDEMPERIOSUOEXEMPLOPOMPILI
POPULUM

c'; voces ISQUE - POMPILI etiam
in ima pagina adscriptae sunt; sed cum vix iam cerni possint, nihil de earum origine statuere licet ||
CUR^ALATIM, priore I ex U eras. || BELLICE^A c' || FIDEM C, F non del. || ET | TĒMPSITDE |
MANIB. c' || FETIA^{LI} c' || HOS^C c' || TRIBUEN^{QUA} | ENDAM c' || § 37 SERUIUSSULPICIUS C,
fortasse supra tertiam S litt. T adiecta est || § 48 INUISIUS ab aliena manu exarata, ea fortasse,
quae I § 58 EXCLUSOTARQUINIO adiecit || § 49 MANI^C | LIUS i. e. MA^C | LIUS C, MANILIUS
c'; fortasse ~ a c' erasa chemicis remediis in lucem rediit || § 50 XXXVIII c', ut vid. || § 51
AUSPICATU; ultimam U c' in O emendavisse vid. || § 52 AMPLISSIMŪ^A | A.R.P. c'; duplex emen-
datio statuenda non est || § 53 NEVE^{DE} | UERBERARET, VE add. c, VE c' || § 55 SUBLATĀPĒRTA
c' ut vid. || § 60 RĒSMŪLTISDĪCEDĪST C || § 62 OPPOSITISNTR. | PL. C || § 67 BELLA; eam
lineolam, quae litterae A adhaeret, re vera litteram I esse omnino incertum est.
III § 18 vocis CUIQUE litteram Q ex C correxisse vid. C || § 47 FORTA | NON C; lineola
litterae A adhaerens sub Augustini commentariorum litteris latet, quare nihil de ea affirmare licet.

si dola et labis inquis non poteris potare implere. Multa uer
est quod ad credens. Alii prohibendo detentent. Alii laudando
plus praemunt qui enim malis uia est quae iam occupauerit
mandat. Tanta auctoritas xpi est ut reprehendere non potest
nec paganus audeat. Lectur ille qui reprehendi non potest
quia dixit. Vade uende omnia quae habes et dabis pauperi
penibus et uenise sequere me. Xpo contradicere non potest.
euangelio contradicere non potest. Reprehendi xps non potest
Conuenit sed dolosa si qua ad laudandum prohibent. Si laudat
honore. quae laudat ad praemis. Mellis sunt ut praemis
dolose laudares. quidem diceret in iudicando. absit pag
da ista uia est. mala ista uia est. Sed qui non sit in hac acceptis
praemium posse auctoritate euangelica. conuenit sed ad hoc
dissidendo dicitur. ut laudando ne falsum uerum laudat prohi
beas. immo laudando xpm xpo prohibeas dicens. Quid est
hoc ecce illi recenit. ut potest non poteris. In ipso ascende
cadit in omne non dicitur sen penset. dolosa uia est. ne de
num habet. Roga contra illa ad si uis ascendere et dicit dno tuo.
ne erubescas in facie tua laudans in iustis. et in re dolosa.

Quidam inueniunt et quid ad ponetur ut ad laudam
Quidam inueniunt et quid ad ponetur ut ad laudam
Quidam inueniunt et quid ad ponetur ut ad laudam
Quidam inueniunt et quid ad ponetur ut ad laudam

Index locorum de quibus supra disputatum est.

	pag.		pag.
I § 1	11	II § 7	10. 11. 16
§ 2	4	§ 12	11
§ 4	12	§ 14	6 et 10
§ 8	12	§ 16	5 et 13
§ 10	4	§ 18	13 et 17
§ 11	6 et 7	§ 21	17
§ 13	5 et 9	§ 26	4 et 13
§ 16	13	§ 28	13 et 18
§ 17	15	§ 30	3
§ 22	9 et 13	§ 31	4
§ 23	10	§ 33	12
§ 30	13	§ 34	11
§ 31	13	§ 36	12
§ 38	12	§ 43	12
§ 42	3 et 16	§ 45	9
§ 48	12	§ 48	5
§ 51	12	§ 49	13 et 18
§ 54	5	§ 52	4
§ 56	11	§ 53	3
§ 58	5 et 10	§ 55	9
§ 60	7. 10. 11. 16	§ 56	13
§ 61	16	§ 60	5
§ 65	4 et 16	§ 63	1
§ 70	10	§ 67	4. 13. 18
II § 2	5 et 13	III § 12	13
§ 4	11	§ 47	18
§ 5	11		

